

УДК 373.5:94(477)

Роман БАЛАНДЮК

м. Житомир

abcd2013abcd@mail.ua

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СТАНУ НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ЗМІСТІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 9-Х КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті виділено основні методичні принципи, на яких має ґрунтуватись навчання економічної складової. Досліджено ставлення вчителів історії до проблеми навчання економічного компонента у змісті історії України у 9 класі загальноосвітньої школи. Наведено результати якісного та кількісного анкетування учнів 9-х класів. Методи аналізу, синтезу, узагальнення стали основними у ході наукового дослідження. У підсумку були окреслені проблеми, які наявні у сучасному стані навчання економічної складової у 9-х класах загальноосвітньої школи.

Ключові слова: економічна складова, зміст історії України, компетентність, загальноосвітня школа, анкетування.

Останнім часом громадськістю та владою України розробляються проекти, пов'язані з реформуванням системи середньої освіти [3; 4]. За таких умов вагомого значення набуває і внесення змін у систему навчання економічної складової у шкільний курс історії. Як стверджують вчителі-практики та вчені-теоретики вивчення економічної складової є одним з найважливіх аспектів у системі навчання історії у школі. Наприклад, у 9 класі учні вивчають велику кількість історико-економічних понять, фактів, тенденцій. Цілісного уявлення про економіку, що це за система, які елементи в ній існують і як вони взаємодіють між собою, в учнів ще не сформовано, так як шкільний курс «Економіка» вивчається лише у старших класах. Тому, вчителі історії змушені докласти вагомих зусиль, щоб навчити учнів розуміти і застосовувати ці історико-економічні поняття, факти, тенденції при розв'язанні практичних завдань [2]. З 2013 р. у школах України діють нові навчальні програми, в основу яких покладено компетентнісний підхід до навчання загалом, так і до навчання економічної складової у курсі історії України зокрема. Цей підхід є новим для системи шкільної історичної освіти. За таких умов доцільним є вивчити та виокремити проблеми у сучасному навчанні економічної складової. Врахування цих недоліків дозволить у найближчому майбутньому вченим створити сучаснішу методику навчання економічної складової, спрямовану на реалізацію компетентнісного підходу.

Проблеми вивчення стану навчання економічної складової у шкільному курсі історії досліджували такі сучасні вчені-методисти як К. О. Баханов, В. М. Комаров, О. І. Пометун та інші. Проте, наявна недостатня кількість сучасних науково-методичних матеріалів з навчання економічної складової у курсі історії України з використанням компонентів предметної історичної компетентності (хронологічної, просторової, інформаційної, логічної та аксіологічної).

Метою статті є виділити головні проблеми, які наявні у сучасному стані навчання економічної складової у змісті історії України у 9-х класах загальноосвітньої школи.

Приступаючи до проведення експериментального дослідження стану навчання економічної складової у змісті історії України у 9-х класах загальноосвітньої школи нами висувалось припущення, що навчання економічної історії має ґрунтуватись на таких основних методичних принципах, як:

- нормативне визначення необхідності існування і реалізації економічної складової у змісті шкільної історичної освіти;
- системність і наступність навчальної діяльності при навчанні економічної складової;
- наявність у навчальних програмах вимог до системного і послідовного засвоєння економічної складової у змісті шкільної історичної освіти;
- відображення економічної складової у всіх компонентах предметної історичної компетентності учнів та їх комплексне формування;

- використання поряд з традиційними уроками практичних занять як форми навчальної роботи, спрямованої на реалізацію компетентнісного, культурологічного та діяльнісного підходів у навчанні економічної складової;
- застосування, в основному, інтерактивних методів навчання;
- висвітлення історико-економічного матеріалу в цивілізаційному підході;
- врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів при навчанні економічної складової [1].

На основі цих принципів нами було розроблено анкету для вчителів історії, щоб дізнатись ставлення педагогів до проблеми навчання економічної складової у змісті історії України у 9-х класах. Протягом 2014–2015 рр. на курсах підвищення кваліфікації вчителів історії на базі Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти було проведено вхідне діагностування 122 учителів історії. За анкету вчителі мали оцінити рівень навчання економічної складової з історії України у 9-х класах за 12-бальною системою у своїй педагогічній діяльності. Так, пропонувались такі запитання, як: Наскільки Ви враховуєте доцільність розкриття та висвітлення економічного матеріалу у процесі навчання історії України у 9-х класах? Наскільки Ви акцентуєте увагу на економічний матеріал у процесі навчання історії України у 9-х класах? Наскільки Ви враховуєте навчання економічного матеріалу на уроках історії України у 9-х класах? Наскільки Ви робите акцент на системність та наступність навчання учнів економічній складовій змісту історії України у 9-х класах? Наскільки важливим є застосування компетентнісного підходу у навчанні економічної складової змісту історії України у 9-х класах? Наскільки важливим є застосування діяльнісного підходу у навчанні економічної складової змісту історії України у 9-х класах? Наскільки ефективно Вами використовуються інтерактивні методи у процесі навчання економічної складової змісту історії України у 9-х класах? Оцініть практичну значущість використання економічного матеріалу у підручниках з історії України на уроках у 9-х класах. Оцініть важливість наявності в навчальних програмах вимог до системного і послідовного засвоєння економічної складової змісту історії Украї-

ни у 9-х класах. Оцініть власну методичну діяльність з формування в учнів системи оціночних суджень і ставлень на основі економічного матеріалу історії України у 9-х класах.

Нами було визначено систему вимірювання стану методичної підготовки вчителів за рівнями: початковий (0–30 балів за анкету), середній (31–60 балів за анкету), достатній (61–90 балів за анкету) та високий (91–120 балів за анкету). Проаналізовані результати самооцінки вчителів історії свого рівня навчання економічної складової висвітлені у табл. 1.

Таблиця 1
Розподіл кількості опитаних учителів за рівнями методичної підготовки з навчання економічної складової у змісті історії України у 9 класах загальноосвітньої школи

Рівні досягнень	Кількість опитаних вчителів (осіб)	Результати у відсоткових частках (%)
Початковий	24	20
Середній	62	50
Достатній	19	16
Високий	17	14
ВСЬОГО	122	100

З отриманих даних можна зробити проміжний висновок, що більшість опитаних вчителів історії мають середній рівень досягнень у методичній підготовці до навчання економічної складової.

Використовуючи складові предметної історичної компетентності (хронологічну, просторову, інформаційну, логічну, аксіологічну), вимоги навчальної програми з історії України для 9-х класів з навчання економічної складової, нами було розроблено анкету для учнів 9-х класів. Запропоновані питання і завдання в анкеті були спрямовані на перевірку рівня сформованості історичної предметної компетентності. Так, хронологічна компетентність представлена такими питаннями, як:

1. Назвіть роки скасування кріпосної залежності селян у Східній Галичині, Північній Буковині, Закарпатті, Наддніпрянській Україні.
2. Що відбулось раніше? Проголошення м. Одеса відкритим, вільним портом або поява першого цукрового заводу в Україні.
3. Що відбулось пізніше? Початок промислового перевороту в Наддніпрянській Україні або спорудження першого на Дніпрі пароплава «Бджілка».

4. Розташуйте події в хронологічній послідовності. Біля кожного з наведених тверджень поставте цифри від 1 до 4, де 1 – подія, яка відбулась найраніше, а 4 – подія, яка відбулась останньою з перелічених.
 - Завершення промислового перевороту в Наддніпрянській Україні.
 - Поява військових поселень в Україні.
 - Поява першої залізниці в півдавстрійській Україні.
 - Поява першої залізниці в підросійській Україні.

Завдання на перевірку просторової компетентності:

1. Підпишіть на карті промислові центри, які починають формуватись внаслідок поширення промислового перевороту в Україні.
2. Зафарбуйте різними кольорами на карті регіони спеціалізації сільського господарства підросійської та півдавстрійської України у першій половині XIX ст.
3. Підпишіть на карті міста, між якими було прокладено першу залізницю в півдавстрійській та підросійській Україні.
4. Зафарбуйте на карті територію Донецького вугільно-металургійного, Криворізького залізрудного, Нікопольського марганцевого, Дрогобицько-Бориславського нафтового районів.

Завдання на перевірку інформаційної компетентності:

1. Розгляньте карикатуру українського сатиричного журналу «Шершень» (1906) на селянську реформу 1861 р. і дайте відповіді на запитання: Якій історичній події присвячена карикатура? Чи впізнаєте ви персонажів карикатури? Завдяки чому? Що роблять зображені персонажі? Що вони означають? Чому художник зобразив їх? Яке ставлення відображає карикатурист до персонажів?
2. Прочитайте уривок з історичного джерела О. Субтельного. Спираючись на наведені факти, дайте відповіді на запитання: Про які події йдеться в історичному уривку? Вкажіть економічні риси розвитку півдавстрійської України після 1848 р., наведені автором історичного уривку. Поясніть, чому імперський уряд не був зацікавлений в економічному процвітанні Галичини, Буковини, Закарпаття?
3. Розгляньте історичну статистику, наведену дослідником А. Кеппелом щодо промисловості Російської імперії, в таблиці («Добування кам'яного вугілля, виплавка чавуну, заліза і сталі на півдні

та сході України у 1860 р., 1880 р. та 1900 р.») та дайте відповіді на запитання: Про які процеси відображена інформація в таблиці? Яка тенденція прослідковується зі статистичних даних, пов'язаних з південною і східною Україною? Оцініть наскільки суттєвою була роль південної і східної України в промисловому розвитку всієї Російської імперії.

4. Розгляньте історичне порівняння найбільших міст України за кількістю населення наприкінці XIX ст. і дайте відповіді на запитання: В якій частині України підросійській чи півдавстрійській проживало більше жителів у містах? Поясніть причини того, чому у підросійській Україні міста мали більшу кількість населення, ніж у півдавстрійській Україні. Наведіть 2–3 тези на підтвердження того чому в містах України наприкінці XIX ст. більшість становило неукраїнське населення, а представники інших народів.

Завдання на перевірку логічної компетентності:

1. Дайте визначення поняттю «промисловий переворот».
2. Наведіть 2–3 спільні та по 2–3 відмінні риси в промисловому розвитку підросійської та півдавстрійської України у другій половині XIX ст.
3. Установіть відповідність між історико-економічними поняттями та їхніми визначеннями, з'єднуючи за допомогою стрілок першу колонку з іншою.
4. Заповніть таблицю, пов'язану з селянською реформою у півдавстрійській і підросійській Україні у XIX ст., використовуючи ключові речення: селяни отримали право займатись господарською діяльністю, купувати майно; селяни отримали статус «тимчасовозобов'язаних», що передбачало відбування панщини, сплата оброку; викупна позика на землю надавалась на 49 років; селяни мали викупувати землю у поміщиків; поміщики залишали собі кращі землі; ліси, луки, пасовища залишались у власності поміщика; селяни отримали свободу; зберігалось поміщицьке землеволодіння; селяни отримали мізерні наділи землі.

Завдання на перевірку аксіологічної компетентності:

1. Оцініть себе за 12-бальною шкалою наскільки Ви компетентні з питання «Розвиток сільського господарства України наприкінці XVIII – у XIX ст.».
2. Висловіть власне ставлення щодо ролі та значення торгівлі підросійської та

підавстрійської України наприкінці XVIII – у XIX ст.

3. Оцініть себе за 12-бальною шкалою наскільки Ви компетентні з питання «Розвиток міст України наприкінці XVIII – у XIX ст.».
4. Висловіть власне ставлення щодо значення діяльності українських підприємців-благодійників (Яхненки, Симиренки, Терещенки та інших) в економіці України XIX ст.

Кожне завдання (запитання), залежно від складності, оцінювалось від 0 до 9 балів. За завдання (запитання) з перевірки хронологічної компетентності максимальна оцінка – 20 балів, з просторової компетенції – 16 балів, з інформаційної компетенції – 26 балів, з логічної компетенції – 23 бали та з аксіологічної компетенції – 20 балів. Максимальна оцінка – 105 балів.

Перевірка рівня сформованості економічної складової учнів 9-х класів була здійснена на базі шести шкіл (Житомирської гуманітарної гімназії № 23, Рівненських навчально-виховних комплексів № 2 та № 14, Рівненських загальноосвітніх шкіл № 18, № 22 та № 28). В анкетуванні, яке проводилось у травні 2015 р., взяло участь 115 учнів 9-х класу. Результати проведеного анкетування учнів наведені у табл. 2.

Таблиця 2
Розподіл учнів за рівнями навчання економічної складової

Рівні навчальних досягнень	Кількість учнів (осіб)	Результати у відсоткових частках (%)
Високий	12	11
Достатній	20	17
Середній	59	51
Початковий	24	21
ВСЬОГО	115	100

Результати проведеного анкетування свідчать, що серед опитаних учнів домінує середній рівень сформованих знань, вмінь, навичок, ставлень з навчання економічної складової в шкільному курсі історії України.

Переїдемо до якісного аналізу результатів анкетування учнів. Так, виявлено проблему у значній кількості опитаних учнів з хронологічною послідовністю. Зокрема, дев'ятикласники плутають, що спорудження першого пароплава на Дніпрі (1823) відбулось рані-

ше за початок промислового перевороту в Наддніпрянській Україні (30-ті рр. XIX ст.). Проте, з окремими завданнями на хронологію дев'ятикласники впорались успішно.

Перевірка просторової компетентності показала, що учні непогано орієнтуються на контурній карті. Більшість нанесло правильно регіони спеціалізації сільського господарства в підавстрійській та підросійській Україні, промислові регіони України у другій половині XIX ст.

Загалом, перевірка інформаційної компетентності показала, що більшість учнів 9-х класів успішно впорались з репродуктивними завданнями. Проте проблемними виявились завдання до карикатури економічного змісту. Наприклад, на питання «що вона [каркатура] означає?» наявні відповіді: «селяни залежні від панів. Щоб показати несправедливість селянської реформи», або «бідний чоловік уособлює селянство, а багатий – панівний клас», або «щоб показати зміст реформи 1861 р.». Тобто, серед правильних відповідей на запропоновані завдання діти не вказують на обмеженість селянського наділу і безвихідність ситуації для селянства. Це свідчить, що учні не розуміють суті наслідків селянської реформи, вживаючи загальні фрази, які не дають відповіді на запитання. Багато дев'ятикласників при роботі з історичною статистикою не зуміли пояснити чому в містах України наприкінці XIX ст. більшість становило неукраїнське населення, а представники інших народів.

Перевірка логічної компетентності показала, що значна частина учнів правильно пояснили поняття «промисловий переворот». Проте, серед отриманих відповідей зустрічаються і такі варіанти, як: «промисловий переворот – це перехід від мануфактурного до машинного виробництва». Такі відповіді є неповними. Якщо учні не вміють виділити відмінні ознаки поняття, то це свідчить, що учні мають поверхове засвоєння історико-економічних понять. Для дев'ятикласників також виявилось проблемно визначити спільні та відмінні риси в промисловому розвитку підавстрійської та підросійської України у другій половині XIX ст. Щодо аксіологічної компетентності, то встановлено, що для переважної більшості учнів 9-х класів виявилось проблематично самооцінити рівень своїх знань,

вмінь, навичок з певної історико-економічної проблеми. Наявна як завищена, так і занижена самооцінка результатів учнів.

Таким чином, вивчення стану навчання економічної складової у змісті історії України у 9-х класах загальноосвітньої школи засвідчив наявність суттєвих проблем як у підготовці вчителів при навчанні економічної історії, так і у знаннях, вміннях, навичках, ставленнях учнів. Щодо методичної підготовки вчителів до навчання економічної складової, то більшість опитаних педагогів мають сформований середній рівень досягнень. Щодо якісного та кількісного аналізу відповідей опитаних учнів, то він засвідчив, що близько 70 % учнів мають початковий та середній рівень знань, вмінь, навичок, сформованих ставлень з економічної складової з шкільного курсу історії України; прослідковується відсутність послідовності, логічності та системності у отриманих відповідях; наявні проблеми у виставленні самооцінки учнями своїх знань, вмінь, навичок, висловленні власного став-

лення щодо історико-економічних фактів, тенденцій; проблемним залишається чітке подання аргументів, спільних і відмінних рис, формулювання і застосування історико-економічних понять.

За таких умов актуальним постає перегляд як системи підготовки молодих вчителів історії, так і методики навчання економічної складової у 9-х класах.

Список використаних джерел:

1. Баландюк Р. Г. Економічна складова як компонент змісту навчальних програм з історії України для учнів 8–9 класів загальноосвітньої школи / Р. Г. Баландюк // Педагогіка та психологія. Збірник наукових праць. – 2015. – № 49. – С. 44–55.
2. Баландюк Р. Г. Зміст і місце економічної складової серед інших компонентів змісту шкільної історичної освіти / Р. Г. Баландюк // Вісник ЖДУ. – 2014. – № 1. – С. 166–169.
3. Дорожня карта освітньої реформи (2015–2025) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/content/Діяльність/.../08-roadmap-sk-end.pdf>
4. Проект Закону України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/citizens/zv%E2%80%99yazki-z-gromadskisty/gromadske-obgovorennya.html>

Roman BALANDYUK
Zhytomyr

THE PROBLEMS OF MODERN CONDITION INTO TEACHING ECONOMIC COMPONENT IN THE HISTORICAL EDUCATIONAL CONTENT OF UKRAINE IN THE 9TH FORM AT SCHOOL OF GENERAL EDUCATION

The research deals with the issues of the main methodical principals, which should be in the basis of teaching economic component. The works of famous methodologists in the historical school education, such as K. Bakhanov, V. Komarov, O. Pometun and others have been used in this scientific research. The scientific methods of analysis, synthesis and generalization have been used in order to find out the issues in modern condition of teaching economic component. There were created a blank forms for history teachers and for the 9th formers. It was examined the assessments of history teachers into problems of teaching economic component for the 9th form. Also it was analyzed the results of qualitative and quantitative questioning of the 9th formers. There were found fixed issues, which are in the modern condition of teaching economic component for the 9th formers, as a conclusion of such research.

Key words: economic component, historical educational content, competence, the school of general education, questioning.

Роман БАЛАНДЮК
г. Житомир

ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ОБУЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОСТАВНОЙ В СОДЕРЖАНИИ ИСТОРИИ УКРАИНЫ СРЕДИ 9-Х КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В данной статье обозначены основные методические принципы, на которых должно осуществляться обучение экономической составной. Было проведено исследование оценок учителей истории к проблемам обучения экономического компонента в содержании истории Украины среди девятиклассников общеобразовательной школы. Также были представлены результаты качественного и количественного анкетирования учеников 9-х классов. Методы анализа, синтеза, обобщения стали главными в ходе научного исследования. В итоге были очерчены проблемы, которые имеют в современном состоянии обучения экономической составной среди 9-х классов общеобразовательной школы.

Ключевые слова: экономическая составная, содержание истории Украины, компетентность, общеобразовательная школа, анкетирование.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.2016